

TƏPƏ

Türkçə təpəyə " tey" deyiblər.

Mənşəcə türk olan Mayya hinduları təpəni "təpək" adlandırbılar.

"Meksika boyunca uzanan ən məşhur təpə isə sanskritçə " Qoruyucu mələk" mənası verən tepyedadır.

"Wasim" indiki Şri-Lankadakı " Adəm təpəsi" deyilən dağın adıdır. Ən yuxarı zirvədə "Adəmin ayağı" deyilən ayaq formalı bir daş var. Bura bütün dinləri birləşdirən Yer səthinin "Ən müqəddəs nöqtədir."

"Adəm təpəsi"ni Şri-Lanka əfsanələrinə görə Makedoniyalı İskəndər də ziyarət etmişdir.

"Adəm təpəsi"nin üzərinə hindlilərin tanrısı Şivanın barmaq izi qoyduğu ehtimal edilir.

(Con Motlok "Ey dünya insanları, həpiniz türksünüz" kitabından)

Mifoloji mənbələrdə təpələrin necə yaradıldığı haqda maraqlı məlumatlar yetərincədir.

Qədim bir türk dastanına görə Ədəmdə sular üstündə uçan iki qara qaz vardı. Həmin qazlardan biri Qaraxan, o biri insandır.

Qaraxan (Tanrı) yaradan, tördən, insan törəyan idi. Amma insan özünü onu yaradana bərabər tutmağa cəhd etmişdi.

Bir neçə dəfə...
Lakin əli boşda qalıb.

Qaraxan ona əmr edir ki, dənizin dibinə en, ordan bir ovuc torpaq gətir!

İnsanın gətirdiyi o torpağı Qaraxan çalxalayıb suyun üzünə səpməklə düzənlik yer törədir.

İnsan da özünə yer yaratmaq həvəsinə düşür. 2-ci dəfə Qaraxana torpaq gətirəndə bir ovuc ondan gizlətmək üçün ağzına doldurur.

Ancaq bu dəfə ağzında gənişlənən torpaq insanı boğmağa başlayır.

Və o, yenə Qaraxana yalvarıb onu bağışlamasını istəyəndə, Qaraxanın yaratdığı düz yeri korlayır. ağzındakı torpağı səliqsizcəsinə yerə tökəndə yer üstündə kiçik təpələr əmələ gəlir.

...Bəşəriyyətin ilk yaşayış məskənlərinin təpələrdə qərar tutması təsadüfi deyil.

Qədim Roma və İstanbulun 7 tepədə qərar tutması, Afina akropolunun, Lissabonun, Ə.Yəsəvinin vətəni Yəsi şəhərinin təpələrdə, təpələr üstündə olması, ölümlərin təpələrdə basdırılması azmı şey deyir bizə?!

Süleyman peyğəmbər ilk məbədinə "Məbəd təpəsi" ndə tikibmiş.
Dünyanın ən müqəddəs təpələrindən olan Səfa və Mərvə təpələrinin bu gün də ziyarət edilməsi boş-boşuna deyilmiş kil "Allahın nişanələrindəndir." ("Baqara" 158)

Elə müsəlmanların qiblesi-Kəbə evinin özünün də həmin təpələrdə və təpəyə six bağlılığı var.

İbrahim dedi: "Ey İsmayil, Allah mənə vacib bir işi yerinə yetirməyi buyurub."

İsmayil dedi: "Rəbbim sənə buyurduğunu yerinə yetir."

İbrahim soruşdu: "Mənə kömək edərsənmi?"

İsmayil dedi: "Edəram."

İbrahim "Allah mənə bir əvə tikməyi əmr etdi" deyib ətrafdakı hündür tepəni, yeni Kəbənin bünövrəsi olan yeri ona göstərdi.

Beləliklə, onlar Müqəddəs Evin bünövrəsini qaldırmağa başladılar ("Səhih -əl Buxari" 3364-cü hədis)

...Cənnətdən qovulanda Adəmlə Həvva ayrı-ayrı göndərilməmişdilər-endirilmişdilər Yer üzünə.

Adəm indiki Şri-Lankaya (Seylona) deyildiyi kimi, "Adəm təpəsi"nə, Həvva isə indiki Ciddə olan ərəziyə, (mənası "nəne" demək olan yerə).

Onlar çox-çox illərdən sonra Allahın lütfi və izniylə çöl, dağ təpə anlamını verən "Ərafat"da tapışmışdılar, körübmüşdülər.

Müqəddəs kitabımızın "Maidə" surəsinin son ayəsinin tepədə endirildiyi bildirilir.

(esse)

Həzrət Əlinin dəfn edildiyi təpə anlamını verən Nəcəf şəhərinin də necə yaranması hədislərdə öz yerini belə almışdır: ...Yaralanmış həzrət Əli ölmündən sonra onu yaralayan cinayətkarın öldürülməsini və özünün cəsədinin isə dəvayə mindirilməsini, sonra dəvənin səhraya buraxılmasını və onun dayandığı yerdə dəfn olunmasını vəsiyyət etdi.

Üç gündən sonra imam vəfat etdi və cinayətkar xariciyünün burnu başı bədəninə ayrıldı. "Allahın əsları"nın cəsədi yüklənmiş dəvə 20 km getdikdən sonra dayandı. Əlini tərəfdarları dəvənin dayandığı yerdə dəfn etdilər.

Və Əlinin qəbri üzərinə torpaq tökərək böyük bir təpə yaratdılar.

Ardınca bu tepənin ətrafında alaçıq qurub yaşayış yeri saldılar... Adını "Ən Nəcəf" (təpə) qoydular.

Şimali Azərbaycandakı Yaloyluta, Kültəpə, Təbriz yaxınlığındakı Həsənli təpəsi, Tovuzdakı 8 min illik yaşı olan Göytəpə və.s. bu kimi qədim təpələr qədim mədəniyyətimizin və tariximizin əvəzsiz abidələri olmaqla yanaşı, zaman tərfindən bizə verilmiş "vəsiqələr" dir.

C.Meric hesab edib ki, "Himalay qarışığı ölçülməz. Himalay yaxından baxanlar üçün bir tepədir."

Nəcə ki, Göyçəzən də, Heydərbaba da tepə böyüklükdədir.

Ancaq onlara gərək Vurğunun, Şəhriyarın gözüle baxsan ki, dağ kimi görəsən! Qərbdə də olsa böyük təpələrdə bəhəm kiçik təpələr də mövcuddur.

Bu cür təpələrə eldə "Törə təpəsi" -balaca təpə deyilir.

Fələstinə məxsus olsa da, İsrailin işğal etdiyi "Helon təpələri" deyilən təpələrin əsl adı Kolani tepələridir. Kolani tayfaları türkdürlər. Bu gün Azərbaycanda yaşayırlar.

Holan (Kolani) təpələrinə "Cənnət təpələri" də deyilir...

Böyük dağları, təpələri bu və ya başqa dillə xalq "əcdad kimi" də qəbul etmişdir. "Tökməsi böyük bizim dağlarımız olur." ("Dədə Qorqud"dan)

Bir çox ölkələrdə tepəciklərə, tepə qəbirələrə "Oğuz kurqanı", "Oğuz təpəsi" də deyilib. (M.Seyidov)

Sarı Aşığın adı ilə adlandırılmış bir təpə vardır ki, bu gün də ona "Aşığın yaylağı" deyirlər. Aşıq o tepənin üstündə oturub bayatı çağırarmış. Elə həmin tepədə də dəfn olunub.

Qaraca Çobanın qəbri Nərgiztepedədir.

Qaracaoglan indiki "Qaracaoglan təpəsi" deyilən yerdə basdırılmışdır. Qonşu tepədə isə onun sevgilisi Qaracaqız dəfn olunmuşdur.

T.Çelik "Türk tarixində qurd izləri" kitabında qeyd edir ki, bəzən kurqan halında olan tökmə təpələr də olub.

Koroğlu itirdiyi dəlisi tabuta girməzdi belə səslənirmiş: "Onun yatağını bozmayalım... Her kəs üzərində yük, yük torpaq daşsın. Üstü tepəlik olsun."

Belə tepəciklərə kurqan deyilirdi. Kurqanın ulu adamların, nəslin qutsal dəfn yeri mezarlığı sayırları.

...Lələtəpə" adlanan yerdə 2016-cı ildə Azərbaycan əsgərinin çaldığı tarixi qələbədən sonra bayrağımız qürurla dalğalanır.

Deyildiyinə görə bu tepə müqəddəs yerdirdir. Yağış yağmayanda aparıb orda qurban kəslərmiş və noticədə yağış yağarmış. Elin əkinib-biçini ağ günə çıxarmış.

Təpə qutsal sayıldığına görə Ukraynanın kobzanı Taras Şevçenko öləndə tepədə dəfn olunmasına vəsiyyət edibmiş:

*Mən öləndə mənə dəfn edərsiniz,
Yüksək bir tepədə, bir dağ düşündə,
Elə bir yerdə ki, görünsün yalnız
O gözəl Ukrayna, onun daşında,
Onun torpağında, geniş pöhdündə,
Mən öləndən sonra görüm nələr var.
Görüm Dneprin sahillərində
Nədən söhbət açır quduz dağları.*

İstədiyi qutsal yerdə dəfn olunmuş şairə yaraşan qutsal mısraları bunlar!

Əlbəttə, təpələrin qutsallığı xalqın təsəvvüründə onların tək-cə qədim yaşayış yerləri olmasıyla bağlı deyil, həm də qəbir yerləri olmasıyla əlaqədardır.

Təpələr ana bətninə oxşayır. Bir daha yaxşı-yaxşı fikir verin: analar iki canlı olanda onların bətnləri təpəyə bənzərmirmi?! Bəlkə də insanlar ona görə tepədə dəfn olunmaq istəyirlər ki, yenidən ana bətninə qayıda bilsinlər?!

Xalqımızın yaratdığı əfsanələr, miflər çoxdur. Onlardan biri də bizim Qazax tərəflərdə məşhur olan "Məmməd təpəsi" əfsanəsidir!

...Bir Ağa varmış. Bunun da Bəsti adında bir gözəl qızı. Bu qıza Məmməd adlı bir çoban vurulubmuş. Ağanın qoyun sürüsünü otarırmış. Ceyrançöldə, Kürün otayında "indi "Məmməd təpəsi" deyilən yerdə yataq varmış, orda qoyuna gədimiş.

Çobanın günü çöldə keçirmiş. Əli qıza hər saatlığına çatmırmış. Ona görə ki, qızıgil Kürün bu tərəfinə yaxın bir kənddə yaşayırmış. Hər gecə hamı yatandan sonra, Ay doğandan sonra çoban tepənin üstünə çıxar, tütək çalarmış. Qız bu tayaqla qulaq asarmış, yuxusu ərsə çəkilməmiş. Nolasıdı, bir belə, beş belə...

Bir gün yağılar Ağanın evdə olduğundan, Çobanın tək olduğundan istifadə edib yatağa soxulurlar.

Sürüyi bölükləyib aparmaq istəyəndə Məmməd baxır ki, təkbaşına vuruşmaqdan deyil, yarasından da qan axır. Köməyə adam çağırmaq lazımdır. Neyləsin, nəteri çağırırsın?

Nağayracaq: çıxır tepənin başına, başlayır tütəkdə Ağanı çağırmağa, görək necə çağırı:

**Ay Bəsti! Ay Bəsti!
Hey! e-he-hey!
Yağı üstümü kəsdi,
Ağama de, gəlsin!
Ağama de, gəlsin!
Hey! Hey! Eh-ehe-hey!**

Bəsti baxır ki, bu oxumaq əvvəllkilərə oxşamır. Çobanın başında xata var, deyərsən! Tütək bunu qandırır.

Tez barmağını dişləyib atasını yuxudan qaldırır. "O Toy" (Kürün o tayına) göndərir. Dalınca ürəyi durmur, özü də tərpənir. Gedəndə nə görsələr yaxşıdır?

Yağılar çobanın "hay-huy" səldığını görüb, qayıdıb onu tamamilə al-qanına bələyib aradan çıxıblar.

O vaxtdan o tepənin adı "Məmməd Təpəsi" qalır. Bəsti də ölüncə deyirlər əre getmir...

Sohralar bu tepənin adı H.Arifin yazdığı "Ceyrançöl" poemasında 2 dəfə ehtiramla xatırlanmışdır:

1."Təpə Məmməd təpəsidir."

2.
*"Maşın ağzını sağa çevirdik,
Sürücü nə gözəl sabahdı" dedi.
"Məmməd təpəsi"dir o görünən dik,
Baxmasaq, görməsək günahdır, dedi"*

...Təpələr bax beləcə əfsanələşib, müqəddəleşib.

Quranda təpələr və dağlar çəki daşlarına bənzədilib. Yerin müvazinətini tarazlayırlar, onun sürətlə hərəkətinin qarşısını atırlar.

Bir tepəyə də qəsd etmək olmaz, qiymət olmaz!
Bir tepənin məhvi təbiətin döngəsinə döndərir...

Xalq şairi Məmməd Araz "Şehərdən köçən təpə" adlı bir şeirində tepəni "Bir eranın geoloji muzeyi" adlandırb. Bir tepə itkisini insan qırqınına, yurd-yuva itkisinə, memləkətlərin dağılmasına bərabər tutub. Yazıb ki:

*Qayasından qoparılan
Məyus daşlar
Yığıldı məşinlara,
Elə bil ki, kəsk başlar
Yığıldı məşinlara.
Dimdiyində tük gətirən
Çöp gətirən bir quş gördüm,
Bilmirdi ki, hara qona,*

*Bu gün erkən işə çıxan
Qarışqalar dönəcəkmə yuvasına?!*

Şair daha sonra ağrı-acı içində bir məqaləsində yenidən bu məsələyə qayıdıb, deyib "Təbiətin dağıntıya məruz qaldığı birinci uçurum sənətin payına düşəcək."

Doğurdan da təbiətə edilən qəsd, həm də sənətə, sənətkarə edilən qəsdədir. Doğurdandırmı bilərlər, yaxud hələ də bilmək istəməli ki, "Bizdə təbiətə qəsd edənlərin nə insan duyğusu, nə də hissi var." (S.Vurğun)

Təbiətə (eləcə də təpələrə!) həm də ona görə qəsd etmək olmaz ki, nə bilmək olar, hansının qoynunda Sarı Aşıqlar, Qaracaoglanlar dəfn olunmayıbdır?!

Fikir vermişəm, təpələr yoxa çıxdıqca, bezi çöl quşları da azalıblar, yox olmağa başlayıblar. Ona görə də təpələrdə o dəlmə-deşik doğma yuvaları da yoxa çıxıbdı.

...Kəndimizdə bir tepənin yox edilməsi haqqında yazıb çap etdirdiyim məqaləni bir çoxları nədənsə düzgün anlamamışdı.

Bəziləri düşünmüşdü ki, bu iş məsul olan bir çox şəxsləri yaqın dilə-dişə salmaq istəyirəm. Unutmuşdular ki, məlum bir həqiqəti təkrar xatırlamaq zorundaydım!

Kəndimizdə "Tək daş" deyilən bir tepə də vardı. Uşaqlığımin tepəsiydi o tepə. O tepənin başında qar altından çıxan novruzgüllərini, koma-koma bitən üzrəkləri o qədər yığışsam ki!

Anam da ömrünün 80-inə baxmayaraq gədədi, o tepədən üzrək yığıb gətirədi. Bizə göz dəyməsin deyər, başımiza dolandıran oda atardı, tütüsünə tutardı bizi.

O tepənin başında uşaq vaxtı uşaqlarla o qədər "beş-daş", "Dirəddöymə", "Eşşəkbeli"ni oynayırdıq ki!

Ancaq çox heyif ki, o tepəni özünə də, üzəriyyəne də göz deydi. Yanında zibil quyusu qazıb, zibil quyusuna çevirdilər onu. "Kəsməməni təpəsi" deyilən tepəni hamı indiyə?

Yaxşı ki, kəndimizin şimal qurtaracağındakı "Mağar tepəsi"yə gedib hərdən bir də olsa görüşə bilərəm hələ! Ordan vaxt, bivaxt Allaha dualar edirəm.

Mən tepəni, (təpələri) çox sevirem. Hərdən mənə elə gəlir ki, mən tepədə doğulmuşam.

Təpədən doğulmuşam?!

...Anam hündür bir yerdə, tepənin hündür yerində dəfn olunmaq istəyirdi.

Anam öləndə biz onun arzusunu yerinə yetirə bilmədik.Çünki tepənin hündür yerində boş yer qalmamışdı, hamısı tutulmuşdu, dolmuşdu.

Təpə olmaq istədim...

Anamı tepənin ətyəndə nisbətən düzən bir yerdə dəfn etdik.

Bir gecə qardaşımın yuxusuna girdi. Dedi: "Məni bu düzün ortasına atıb hara qaçibsəniz?"

...Dünyada bir söz də boşuna deyilməmiş. Elə bil, başında yer qalmayan tepə də xecələtəndə deyirdi:

-Bəs mən öləndə mənə hara dəfn edəcəksiniz?! Hansı tepənin başında?!

P.S. Məşhur yazıçı Cek Londonun 1913-cü ildən faaliyyəti zəifləyir. Böyrək çatışmazlığından əziyyət çəkir, bəhrənlər keçirir.

O, Qlen Eləndə köçür, özünə gözəl bir qəsr tikdirir. Qəsrinə gəcəyənə yandırılır. (Etdiyi bütün yaxşılıqlar müqabilində)

Vəsiyyətinə görə cənazəsini yandırıb, küllünü təbiətin qoynunda hündür bir tepənin üstündə basdırıblar.

...Yaqın ki, ağırları bir az dinibdi indil!